دلـــوړو زده کـــړو وزارت

کـــابـــل پوهـــنتون

دژبواوادبیاتو پوهنځی

پښـــتو څـــانگه

دپښتوژبې تاریخي تحول

Ketabton.com

لیکوالان : پوهنمل بایزید اڅک او پوهنیار محمدانور خیري

کال 1391

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سریزه..1

دپښتنواصل اونسب 1

الف – پخوانۍ نظریې...1

ب – ورستنۍ نظریې..1

a - مرکزی آریایان 1

b - لویدیز آریایان 1

c - ختیز آریایان 1

په آریایي ژبو کې د پښتو ژبې موقیعت.......................................1

1- هنـــدي ډلــــه (آریایي ژبې)..1

الف – پخوانۍ دوره...1

ب –منځنۍ دوره..1

ج –اوسنۍ دوره...1

2- آریاني ډلــه (آریاني ژبې)...1

الف – پخوانۍ دوره...1

ب –منځنۍ دوره..1

ج –اوسنۍ دوره...1

د پښتو لیک دود تاریخچه...1

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبې تاریخی تحول

سریزه

" پښتو" د آریایي ژبو د کورنۍ ډېره زړه، لرغونې او تاریخي غړې ده چې د آریایي ژبو د هندي او آریاني گروپ په منځ کې اوسدله او د دې دوو ډلو آریایي ژبو تر منځ یې د اتصال د کړۍ دنده ترسره کړې ده .

پښتو ژبه له دې دواړو ډلو ژبو سره مشترکات لري او له دواړو خواوو سره د ژبنۍ راکړې ورکړې اغېز په کې مومو. د بېلگې په توگه د پښتو ژبې په خاصو غږونو کې : "ټ،ډ، ړ، ڼ" چې ژبپوهان یې د مغزي غږونو په نامه یادوي د آریاني ژبو له هندي گروپ سره شریک او د : "ځ،څ،ږ،ښ" غږونه یې بیا له آریاني مرکزي ژبو سره شریک دي.

د پښتو ژبې د لرغونتوب او جوړښت په باب ختیز پوهانو او کورنیو پوهانو ژورې علمي څېړنې کړې، په دې کې داسې کسان هم شته چې پښتو د ژبو مور بولي او له ډېرو پخوانیو ژبو څخه یې گڼي، ځینې پوهان د آریک ورکه ژبه ورته وایي، د ځینو پوهانو له نظره پښتو له اوستا سره د یوې کورنۍ ژبه ده، ځینې پوهان تخاري ژبه چې د کوشاني دورې ډېرلیکونه یې په لاس کې دي د اوسنۍ پښتو لرغونی شکل بولي او ځینې بیا همدا تخاري د پښتو او پامیري ژبو له منځنیو اسلافو څخه گڼي.

موږ د خپل بحث لپاره اړ یو وڅېړو چې پښتو د ویلو په ژبه سربېره د "لیک" ژبه کله شوه او لومړنۍ لیکنې یې په کوم لیکدود وې؟ د ځینو لیکونکو گروهه دا ده چې پښتو پښتونخوا ته د اسلام د مقدس دین تر راتگ وړاندې یوازې د ویلو ژبه وه او لیک یې نه درلود. خو له بلې خوا، نه انکارکیدونکي اسناد په واک کې دي چې څرگندوي پښتو زموږ هیواد ته د اسلام دین تر راتلو ډېره وړاندې لیکل شوې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک په غېږه کې ز ېرمه شوې ده، د دې خبرې د سپیناوي لپاره چې پښتو تر اسلام وړاندې هم د لیک ژبه وه دا لاندې مطالب وړاندې کوو.

تر میلاد دوه پېړۍ د مخه د باختر یوناني سلطنت په دوو برخو ووېشل شو چې له هغو څخه "منا ندر" یوناني سالار د هند ډېرې سیمې و نیولې او دی د هند په تاریخ کې د "مالنده" پاچا وبلل شو او بودایي دین یې هم ومانه، له نامتو بودایي فیلسوف "ناکسینه" سره د ده مرکه د" مالنده پنهو" په نامه یادېږي او دغه کتاب په اصل کې په پخوانۍ پښتو لیکل شوی ؤ چې پښتو نسخه یې په لاس کې نشته خو په "پالي" ژبه کې یې ژباړه په "سیلون" ، "برما" او "سیام" کې وه او یوه زړه پالي نسخه یې چې په څلورمه میلادي پړۍ کې کښله شوې د جاپان په یوه بودایي معبد کې پیدا شوې ده، د مالنده د پوښتنو دوه چیني کتابونه هم شته چې د پنځمې او اوومې میلادي پېړۍ تر منځ کتابت شوې دي.

خو دا نه ده څرګنده چې دا نسخې به د "مالنده پنهو" له پالي ژبې څخه ژباړل شوې وي او که تر پالي له یوې زړې ژبې څخه؟ خو زیات احتمال شته چې دغه ترجمې دې له یوې بلې نسخې شوې وي چې تر پالي نسخې وړاندې وي، د منا ندر د ژوند او واکمنۍ دوره له میلاد نه د مخه د دوهیمې پېړۍ په نیمایي کې اټکل کېږي او موږ د دې شمېر له مخې او د دې روایت په اساس د "مالنده پنهو" د پښتو متن د لیکلو وخت له میلاد نه مخکې د ۱۵۰ کلونو شاوخوا ټاکلی شو. د دې سند له مخې چې د کشمیري مؤرخ "کلهڼه" په "راجه ترنګیني" نومي اثر کې راغلی چې پښتو له نن نه دوه زره یو سل او څو کاله وړاندې د لیک ژبه وه او دوخت مهم کتابونه پرې لیکل کېدل.

تر ټولو زړه لیکنه چې د تحریري پښتو څرک راکوي د ایران د بیستون د غره ډبرلیک دی چې د لوی داریوش له خوا له نن نه دوه نیم زره کاله وړاندې کښل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی او په شپږم ستون کې یې یوه پښتو اخلاقي حماسه راغلې او دا ډبرلیک په میخي خط کښل شوی او متن یې دی:

نی اړیکه وم

نی دروجنه وم

نی زور کړه وم

یعنې : نه د چا مانع او لارې خنډ وم، نه یې دروجن او غولوونکی وم او نه مې په چا زور کاوه!

همدا راز له نن نه دوه نیم زره کاله وړاندې په لرغوني افغانستان کې د هخامنشیانو د کورنۍ په ختیزو برخو کې خروشطي لیک رامنځته شو او تر میلاد درې پېړۍ وړاندې په ټوله آریانا کې خور شو چې بیا تر پنځمې میلادي پېړۍ پورې په ټوله اریانا کې دود ؤ او د آریانا بېلابېلې ژبې پرې لیکل کېدلې.

د دې لیکدود د زېږیدلو او مړینې سیمه د آریانا خاوره ده او یو مستقل آریایي لیکدود دی؛ د هیواد په بېلابېلو برخو کې په دغه خروشطي لیک کښل شوې سیکې، لوښي او ډبرلیکونه پیدا شوې دي په دې ټولو لیکنو کې تر اوسه داسې بشپړ متن لا نه دی ښودل شوی چې محققینو دې د پښتو ژبې بللی وي خو ثرنګه چې د آریانا د بېلابېلو ژبو لیکدود ؤ او پښتو هم زړه آریاني ژبه ده نو ځکه به په دې لیکنو کې د پښتو عناصر هم زېرمه شوې وي او له همدې کبله د خروشطي الف بې په باب انګریز محقق "سرویلیام جونز" وایي چې د خروشطي لیک ژبه د آریانا ژبه وه او که چېرته په پښتو کې پوره څېړنې وشي نو ښایي چې یو وخت د دغې ژبې په مرسته ډېرې خروشطي کتیبې او کښنې ولوستل شي؛ همدا راز د خروشطي یا کهروشتي کلیمه د حرف او لیکنې په معنی ده او په پښتو کې همدا اوس هم کرښه د ستر او خط په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنیژوندی کلیمه ده نو کیدای شي په بېلا بېلو خروشطي کښنو کې د پښتو زيات عناصر ومومو.

پر آریانا باندې د مقدوني سکندر تر تیري وروسته د یونانیانو د نفوذ د ټینګیدلو په اثر یوناني الف ب ورو ورو دود شوه تر دې چې د آریانا کورنۍ ژبې هم په دې لیکدود ولیکل شوې، له همدې لامله په یوناني ژبو او سیکو او ډبرلیکونو سربېره داسې ډبرلیکونه هم په لاس کې دي چې ژبه یې کوشاني یا تخاري ده خو لیکدود یې یوناني دی او د دې لپاره چې دا ژبه د یوناني لیک په غېږه کې ځای کړای شي، پر یوناني لیک د ژبې د اصلي غږونو توري هم ورزیات شوې دي.

د سره کوتل په مشهور ډبرلیک کې چې ژبه یې تخاري ده د یوناني په څلوریشت تورو سربېره یو بل توری چې د "ښ" د غږ ښکارندویي کوي هم ورزیات شوی او د "اروانباد" اوسنۍ کلیمه د "الوښال" په بڼه په کې کښل شوې ده، د یوناني لیک په وروستنیو لیکنو کې یې د "غ ،ځ ،څ" لپاره هم ځانګړي توري پرې ورزیات کړې دي لکه په شاه ځوی او نورو کې.

اوس له سره کوتل نه د پنځلس کیلومترو په واټن په رباطک کې هم یو ډبرلیک موندل شوی چې د سره کوتل تر ډبرلیک دېرش کاله مشر او په همغه یونانو باختري لیکدود دی، پر دې ډبرلیک هم څېړنې روانې دي او باور دی چې د پښتو ډېرې ژبدودي نښې او کلیمې ترې ترلاسه شي.

کوم ډبرلیکونه چې په تخاري، یوناني ډبرلیک راپاتې دي د پښتو لغتونو او ګرامري ځانګړنو ونډه په کې زیاته ده. همدا سبب دی چې زیات محققین تخاري، باختري یا کوشاني ژبه زړه پښتو او یا د پښتو او پامیري ژبو منځنۍ مور بولي .نو ځکه زړور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی شو چې پښتو تر اسلامي دورې وړاندې په تخاري یوناني لیکدود هم کښله شوې او ز یرمه شوې ده.

په دې توګه افغانستان ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتګ او ورسره د عربي لیکدود له راتګ سره پښتو هم ورو ورو عربي لیکدود ته ور اوښتې ده. د سره ورته غږونو توري یې کټ مټ ترې راخیستي او د پاتې غږونو توري یې د عربي د ورته تورو په تقلید جوړ شوي دي چې په دې دوره کې یې هم سیر روښانه او هم تاریخ روښانه او په رڼا کې دی.

نور قافلې دې بې خطره درومي

مو نږه په لاره مشالون کېښول.

پښتوژبه د پښتنو د نامه سره ټینګه اړیکه لري پښتو ژبه دپښتنو ژبه ده ، هغه څوک چې په دې ژبه خبري کوي او دهغه مور او پلار چې په پښتو سره پوهول اورا پوهول کوي هغه پښتانه دي او پښتو دپښتنو ژبه ده . داچې موضوع د پښتو ژبې تاریخی تحول دی نولازمه بریښي چې لومړی دآریایانو او په ځانګړې توګه د پښتنو په اړه لنډ بحث ولرو.

د پښتنو اصل او نسب :

دا څرګنده ده چې پښتانه اریائیان دې ، لا تر اوسه ارین پوهان د اریائیانو د لومړني وطن په اړه یوه خوله نه دي .د اریائي قومونو د مسقط الراس په توګه دري لرغوني سیمي یادي شوي دي ، د اورال او کسپین بحیرو چاپیره سیمې ؛ د زرافشان او تیانشان درې او د امو سیند شمال ختیځي ښیرازي سیمي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ترتیب ، څه وخت چې د نوموړو قومونو شمیر زیات او د میشت نویو ځایو بو ته اړتیا پیدا شوه ، بیا یې په بیلا بیلو زمانو کې ډله یزې لیږدیدنې وکړې چې ددې ډله ایز لیږد د پیل تاریخ د 3000 څخه تر 2500 کاله پخواتر میلاد کلونه ټاکل شوي دی.

د اریائیانو په اړه تر ټولو باوري منبع هغه تاریخي ویناوي اوسندرې دي چې ټولګه یې د ویدا په نوم یادیږي او دا د افغانستان تر ټولو لرغونی تمدن هم دی چې مورخین یې د ویدي تمدن په نوم یادوي اولرغونتوب یې څه ناڅه 1800 کاله پخواتر میلاد کالونه په ترڅ کې بریښی ، دا هغه وخت وو چې اریائیان د امو سیند سهیلي څنډو ته رسیدلې او دبلخ په لرغوني ښار کې یې د ښیرازه تمدن بنسټ ایښی او هغه تمدن ته یې د ودې او پراختیا لورې پرانیستی وو.

په دې ترتیب پخواتر دې چې اریائي قومونه په بلخ کې د یوه پر مختللي مدنیت بنسټ کښیږدي ، د هندوکش په شمال او د امو سیند په سهیل کې یې د مدنیت وړاندې کلتوري مرحلو بیلا بیل پړاونه تیر کړي دي.

د ویدا په څلورو برخو (ریګویدا ؛ اتهرو ویدا ؛ ویجورو ویدا ؛ او ساما ویدا) کې د اریائي قومونو د ژوند په اړه هر اړخیز معلومات شته چې د تاریخي څیړنو لپاره ارزښتمن مواد دي او هغه څه چې د ریګویدا په متن کې ډیر یاده شوې ده هغه دپکهت نوم دی .

ژبپوهان د پکهت نوم د پښتون د نوم پخوانۍ شکل ګڼي په دي اړه د رګویدا په وینو (سرودونو) کې د پکهت د نوم یاد شوی دی.

د((ریګویدا))لرغونې سندرې چې دلسوقبیلوجګړې ته نغوته کوي ، هلته (پکهت) یا(پښت) کلمه په سر کې ده او دا د پښتون قام دڅلورنیم زره کاله وړاندې یاددی ،چې ویدا آریایي سندرو موږته رارسولی دي او دپښتونخوا د مستوسیندونو ، غرونواوخیلونونومونه لري ، لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

برېساسا = برېڅ ، اپاريتي= اپريدي ، ورديکا = وردګ ، اسپزي = يوسفزي او نور پښتني خيلونه چې دهمدې وخت په سندرواواثاروکې يادشوي دي.
پاڼيني داباسين په غاړوهستيدلې ،پښتون ژبپوه چې ترميلاد400کاله وړاندې دپښتونخوادمردان په وړوکي لاهورکې وزيږيده اوترميلاد 350 کاله وړاندې دسنګرټ ګرامر د (اښت اډيالي) يااته ويناوې په نامه وليکه، هلته يې د (کپيشه) او (بلهيکه) ترمنځ د (روهيته ګيري) يعنې (دروه غر) يادکړی چې همدا افغانستان ،روه پښتونخوا يا دپښتنو د استوګنې ځمکه ترې مراد ده.
په همدي ترتيب دروه نوم هم د (لوهه) په بڼه تردې مخکې دهندوانو په مقدس کتاب (مهابهارت) کې ترميلاد 1200 کاله وړاندې هم راغلي دي،چې داسلامي دورې مؤرخ محمدقاسم فرشته د (روه) اوږدوالی له سوات او باجوړ څخه تر سيوۍ اوپلنوالی يې له حسن ابدال څخه ترکندهاره بللی دی.
د (ګرشپ) په وخت کې چې تاريخي پښتون پلار((غرغښت))لرغونی شکل دی سپين تمان=زردښت دلارښودۍ غږپورته کوي خلک ښې منني، ښې ويني اوښې کړني (پندار نيک، ،ګفتار نيک، کردار نيک) ته رابولي
اوهمداوخت دپښتون عنعوي کورنۍ (غرغښت،بيټني اوسړبن) ژوندکوي چې تاريخ يې له ميلاد څخه يونيم کاله وړاندې زمانوته رسيږي.
دپارس ټولواکمن (ستردار يوش 522 تر 486ق م) چې له آريانا څخه ترمصره پورې يې واکمني درلوده ، په بهستان يابيستون کې ميخې ډبرليکونه کښلي دي چې دډيرو پوهانو په نظر پښتو دي.
د افغانستان د لرغوني تاريخ د پوهيدو لپاره يو بل معتبر ماخذ د (اوستا) سپيڅلی کتاب دی چې د زردشت يا سپين تمان په وسيله مينځ ته راغلی او تبليغ شوي دی . مورخين د دې اثر دتبليغ او حاکميت زمانه د 1200 پخوا تر ميلاد څخه بيا تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

700کاله پخوا تر میلاد کالونه په ګوته کوي ، دا زمانه د افغانستان په تاریخ کې د اوستایې تمدن تر عنوان لاندي مطالعه او څیړل کیږي .
دا مدنیت هم د ویدي مدنیت په څیر د اریائیانو له خوا منځته راوستل شو او وده یې ورکړل ، چې د پښتنو ونډه بیاهم رو ښانه وه .
د سپین تمان د نوم سر بیره یوشمیر نور نومونه هم په اوستا کې څو څو ځله راغلي چې ځني یې تر اوسه په خپل حال پاته دي او یو شمیر نومونه په لږ تغییر په اوسنۍ پښتو ژبه کې هم د پوهیدو وړ دي.
د پښتنو د تاریخي څرک لپاره د معتبرو ماخذونو په لړ کې تر اوستا یې متونو وروسته تر ټولو ډاډمن ماخذونه هغه لیکني دي چې د یوناني مورخینو په وسیله لیکل شوي او د منځنۍ اسیا په بیلا بیلو سیمو پوري اړه لري ، په دې برخه کې د بیلګي په توګه یوازي دیوناني نامتو مورخ هیرودوتس (425ق م مړ) هغه یادوني دي چې نوموړي د پښتون او د پښتنو د هیواد په اړه په خپلو اثارو کې په ډیر ځله ثبت کړي دي .
پر هیرودوتس سربیره یوشمیر نورو یوناني لیکوالانو او جغرافیه پوهانو لکه بطلیموس ، هیکتایوس او نوروهم د پښتنو په اړه په خپلو اثارو کې یادوني کړي دي .
د مقدوني سکندر سره د جګړو په مهال (د 330 څخه تر 326 ق م) د پښتون قوم یادونه په واروار شوي ده ،
دلومړۍ میلادي پیړۍ په درشل کې د پښتنو یوي قبیلې چې سهاک(500ق م (دسیستان او هلمند په حوزه کې او سېدل چې 600ق م د امو دسیند، فر غانې او دچیني تر کستان دسنکیانګ دحوزې نه یې په لېږد پیل وکړ او دسیستان سیمې ته یې ځا نونه ورسول چې وروسته دافغا نستان په نورو سېمو کې هم خواره شول).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومیدل د یوي لویې واکمنۍ بنسټ کښیښود ، چې د افغانستان په تاریخ کې د کوشاني امپراتورۍ په نوم پیژندل شوې ده .

د همدي پاچاهانو په وخت کې د پښتو ژبې ګړنۍ یا دوییني برخي د وخت په لیکنو کې معمول ګرځول شوي دي ، د بیلګي په توګه د بغلان د سره کوتل په ډبر لیک کې د اوسنۍ پښتو ژبې ډیرې کلیمي لیکل شوي دي لکه : انند (ننداره) ؛ وکېدو (کېدل) ؛ بګه (بغي) ؛ او نور

د کوشاني امپراتورۍ (78ـ376 م) وروسته د پښتنو بله قبیله چې اپتالي یا ابدالي نومیدل (425 م) د لویې امپراتورۍ په جوړولو بریالي شول . د اپتالي یا ابدالي پاچاهانو نومونه لا تر اوسه په پښتو ژبه کې کارول کیږي .

د اپتالي پاچاهانوڅخه ورسته د عربي لیکوالو په اثارو کې د پښتون د نوم ځرک په زیاته پیمانه لیدل کیږي ، خو د دي نوم تر څنګ د اپګان یا افغان نوم هم په ستر ګو کیږي چې تر ټولو پخوانې شکل یې په ساساني لیکنو کې لیدل کیږي چې تاریخ یې دریمي میلادي پیړۍ ته رسیږي .

دا نوم بیا د چیني لیکوالو او زیارت کونکو په وسیله ثبت شوي دي ، د بیلګي په توګه چیني نامتو زیارت کونکی هیونتسنګ۶۲۲م د پالانه د سیمو د لیدلو وروسته د یوه بل هیواد نوم اپوګان یاد کړي دی چې د شیرنکو په اند دا نوم د افغان پخوانی شکل دی .

بنایې د عرب لیکوال المسعودي(896 – 957م)په اثر کې یاد ه شوې د ابغان کلمه هم افغان وي که دا خبره سمه وخیژي بیا به المسعودي لومړې عربي لیکوال وي چې د افغان کلمه یې کارولې ده ؛ خو د حدود العالم من المشرق ا للمغرب لیکوال ۹۸۲م بیله شکه د افغان کلیمه او نوم په پوره وضاحت یاد کړي دی .

زابلي پاچاهان د پښتنو هغه غیر مسلمان وروستي پاچاهان وه چې د صفاریانو په وسیله د ماتي سره مخامخ شول ، له هغه وروسته بیا په 940 میلادي کالونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانو پښتنو واکمني په پاشلې توګه د افغانستان په سهیل لویدیځو سیمو کې تاریخي اثارو ثبت کړي ده . له نیکمرغه د محمد هوتک پټه خزانه ؛ د سلیمان ماکو تذکره الاولیا ؛ د اخوند درویزه تذکره الابرار او زیات شمیر نور اثار په پوره تفصیل د بیټ نیکه او د هغه د ورونو په اړه په زړه پوري معلومات لري

د پښتنو په هکله په لومړي ځل یو زر کاله وړاندې د میلاد نه د لرغوني یونان تاریخپوه هېرودوتس وایي چې د پارس ختیځ لور ته د سرتراپي آرکوزیا سیمه ده . ددې سره په رېګویدا هم د پکتاز په نامه د یو ولس یادونه کوي چې د پکت په سیمه کې اوسېږي او دا سیمه د افغانستان ختیځه سیمه یادوي.

ډېری خلک په دې باور دي چې همدا یادې شوې سیمې او ولسونه د پښتنو پخواني پلرني ځایونه او نیکونه دي. په نورو لرغونو خلکو کې چې د پښتنو سره یې تړاو لیدل کېږي، باختریان دي او داسې وییل کېږي چې باختریانو منځنۍ ایرانۍ ژبې ته ورته ژبه درلوده.

په تاریخي توګه پښتانه د افغانانو په نامه یاد شوي، او په همدې توګه د پښتون او افغان نومونه دوه هممانیزه نومونه دي او ډېرو نورو پوهانو د قوله د افغان کلمه په تاریخ کې لومړی ځل په حدود العالم کې په ۹۸۲ زېږدیز پېر کې راڅرګنده شوې.. همدا نوم د پښتنو لخوا د خپل لرغوني نیکه د نوم په یادولو کې چې افغانا نومېده کاریدلې ده .

دپښتنو د اصل او نسب په اړه د ډېر پخوا څخه بیلا بیل او ډول ډول نظریات څرګند شوي دي ، دا نظریات او رویات دومره زیات او یو له بل نه جلا او متفاوت دي چې معروف مستشرق او پښتو پیژندونکې (هنري راورټي) وایي :

(دهیڅ قوم د اصل او نسب په اړه د نظریاتو اختلاف دومره نه دي لکه دافغانانو داصل او نسب په باره کې چې دي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو له دوه سوو کلو نوراهیشي د پښتو ژبي دریښي په اړه څه ناڅه پلټني شوي دي په دي لاره کې مستر ډورن ،ډار مستیټر ،ګایګر، مورګین سټیرن ، بن ونیسټ ، راورټي او بلیو ډیري پلټني کړي دي او پښتو ژبه یي اروپا یانوته ورپیژندلې ده .

1- یوچېني سیاح (هیونتسنګ ۶۲۹ م)په غزنی ، کابل، بامیان، بلخ کې دبودا مرکزونه په ګوته کوي او هم ایران اود غربي شیمو وګړي زردشتیان بولي .

2- لویو او کوچني کوشانیانو بیا یفتلیانواو نورو په نوبت سره دلته پاچاهۍ وکړی ،ترڅو دیرش کاله د هجرت وروسته دغې شیمې ته د اسلام پاک دین راغي او تر دیرش کالو جګړو وروسته پښتانه خپله د اسلام ددین علم برداران شول .

4 جوزجاني(حدودالعالم المشرق الي المغرب ۳۷۲هـق –۹۸۲م)کتاب کې پښتانه یاد کړي او دوي یي دښارونو اوسیدونکې بللي دي.

5- علامه حبیبي د (ابن اثیر 555 هجری) په حواله لیکي چي: د لرغوني مصر د تجارتي توکو له جملې څخه یو اساسي قلم د هرات منسوجات او اوبدل شوي او تولید شوي ټوکران ول . د نورو تجارتي توکو د یادولو تر څنګ د اسونو هغه تانګونه هم یادوي چي د بلخ په زندان کي د محبوسینو له خوا جوړیدل او بیا به د تجارتي متاع په توګه لویو بازارونو ته وړل کیدل .

6- تر ده وروسته ابو نصرمحمد(دسلطان محمود ددربار لیکوال) وایي چې پښتانه دسبکتګین په لښکرو کې وه که څه هم پښتنو د سلطان محمود غزنوي سره څه جګړې وکړې خو د هندوستان په نیولو کې یي بیا ورسره مرسته وکړه داځکه چې د سلطان محمود مور د زابل ولایت دپښتنوملکانودیوي کورنۍ څخه وه چې داخبري (ابن اثیر630- 555 ق)هم تعیدکړي دي .

7- فردوسي په شاهنامه کې اوغان(پښتانه) په زړه ورتیا ستایي چې په زابل کې ددوي خان کک کوه زاد (غرزی) درستم سره دجګړې انځورونه کوي او وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنین گفت دهـقان دانـش پـژوه   مر این داستان را ز پیشین گروه
که نـزدیک زابل بســه روزه راه   یکی کوه بود سر کشیده بمـاه
بیک سوی او دشت خـر گاه بـود   دگر دشت زی هنـدوان راه بود
نشسته درآن دشت بسیار کـوچ   زافغان و لاچیـن و کـرد و بـلوچ
یکی قلعه بالای آن کـوه بـود   که آن حصن از مردم انبوه بود
بـدژ دریکی بد کنش جای داشت   که در رزم با اژدهـا پـا داشت
نژادش زافغان، سپاهـش هزار   همه ناوک انـداز و ژوبین گذار
به بالا بلـند و بـه پیکر ستـبر   بحمله چو شیر و به پیکار ببر
ورا نـام بـودی کـــک کُهزاد   به گیـتی بسی رزم بودش بیاد
درین گفت و گـو بود با کوهــزاد   که آمد خروشی که ای بد نژاد!
چه دردژ گزیدی بدینســان در نگ   که آمد همه نام اوغـان به ننگ
بدیدند کـک را چنان بسته دست   گروهی ز افغانیـان کـرده بست

او په یوه افسانه کښې ښوبیتونه تر اوسه د خلکو په خولو کې پاتې دي کله چې د محمود غزنوي لښکر د سومنات د په لاس راوړلو په معرکه کې د فشار او کړاؤ سره مخامخ شو او محمود یوازې توب حس کړ په دې وخت کې یوه پښتون داسې وویل.

ترکو نامردو دتښي ودانګل له نام و ننګه   یو زه پښتون وم چې ولاړ وم د سلطان تر څنګه
توره په لاس په سره اور د عرفات وختم   له بت شکن سره په دژ د سومنات وختم

او تر دې راوورسته دپښتو ژبې کتبی لاس ته راغلي آثار او بیا دروښانیانو په اثارو او دخوشحال خان په اشعارو کې په کراتو مراتو دپښتون او افغان نوم راغلی دی .

لنډه داچې اوس په نړۍ کې د اتیا ملیونو شاوخوا کې پښتانه ژوندکوي چې دقفقازدغروپه لمنو کې،آسټرلیا دشمالي ایرلنډپه ډبلین کې ،د امریکې په تیرافرماکې، دآسترلیا په هیواد کې، په اوسني افغانستان ،پاکستان او د اسلام دفتوحاتو په سلسله کې په هندوستان کې او داوسنیو دیرش څلویښتو کالو مهاجرتونو په سلسله کې په ټوله نړۍ کې میشته شوي دي ،چې په افغانستان او هندوستان کې یې ستري واکمنۍ او امپراطورۍ جوړي کړي دي . دا چې پښتانه څوک دي راځئ پخوانۍ او اوسنۍ نظریې وپوښتو اووګورو ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

A- ***پخوانۍ نظریې:***

چا پښتانه د خپلو عنعنو په روایت بني اسرایل او چا په مغلو ورګډ کړي ، چا دارمنیانو، تاتارانو ، هپتالیانو او ساکانو په کتار کې درولي او په عین وخت کې له راجپوټانو ،برهمنیانو ،جټانو ،یونانیانو ، ترکانو ، عربانو او نوروسره ګډ کړي دي .

د پښتنو په هکله په لومړي ځل یو زر کاله وړاندې د میلاد نه د لرغوني یونان تاریخپوه هېرودوتس وایي چې د پارس ختیځ لور ته د سرتراپي آرکوزیا سیمه ده او د دې ځای خلک پکتیانز دي، ددې سره په رېګویدا کې هم د پکتاز په نامه د یو ولس یادونه کوي چې د پکت په سیمه کې اوسېږي او دا سیمه د افغانستان ختیځه سیمه یادوي. ډېرې خلک په دې باور دي چې همدا یادې شوې سیمې او ولسونه د پښتنو پخواني پلرني ځایونه او نیکونه دي .په نورو لرغونو خلکو کې چې د پښتنو سره یې تړاو لیدل کېږي، باختریان دي او داسې وییل کېږي چې باختریانو منځنۍ ایرانۍ ژبې ته ورته ژبه درلوده.

خو د پښتنو د اصل او نسب په اړه تر ټولو عام او زوړ روایت هغه دي چې وایي پښتانه بني اسرایل دي .

دا خبره تر ټولو پخوا د ((ابوالفضل ۱۵۹۷)) کړې ده ۰

دی وایي ((پښتانه په دې ګروهه دي چې (افغان) نومې دري زامن درلودل چې هغوي سړبن ، غرغښت ، او بټن نومیدل او د وي بیا ستري کورنۍ جوړي کړي چې سلسله یې همدغو دروتنوته رسیږي .

آخوند درویزه هم وایي :افغانان دمهتر یعقوب اولاده ده خو ځر نګه چې افغانان د سلیمان په غره کې اوسیدل نو په عربو کې سلیماني بلل کېږي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمت الله هروي نورزي [۱۶۱۳] په مخزن افغاني کې په تفصیل سره د پښتنو داسرایلي والي داستان راوړي او هغه داشي چې :
داچې څنګه قیس عبراني پیغمبر (ص) ته وروستل شو او رسول الله قیس ته د عبدالرشید نوم ورکړ، دده د مړاني په اساس يي بتان ((پټان)) [دبیړي د تکې لرګی]وباله ، دنوموړي دري زامن پاته شول چې سړبن ، بیټنی او غرغښت وه .چې د ټولو پښتني قومونو سلسله او نصب دغو درو ورونو ته رشیږي .
تر نعمت الله هروي ورسته نورو مؤرخینو لکه افضل خان ختک ، حافظ رحمت خان ، زردار خان ، او حتي قاضي عطاوالله خان پښتانه بني اسرایل بللي دي .
اوددغو روایاتو له مخي بیا نورو ډېرو افغاني اوغیرافغاني مستشرقینو دپښتنو اوپښتو داصل اوریښې مسئلې ته پام واوښت . ځینوته دپښتنودبني اسراییلیت نظرسم ښکاره سو اوځینوته بیا داتیوري یوه غیرمستنده اوبې بنیاده نظریه وایسېدله او پښتانه يې اریایان وبلل .
سرویلیام جونز ،الکساندر برنس، ویلیام مورکرافټ ، چارلس مېسن ، جورج هنري روز ، والټر بیلیو، اوهنري جورج راورټي دپښتنودبني اسراییلیت دتیورۍ پلویان اوپه مقابل کې بیا منسټوارټ الفنسټن ، جان مالکم ،برنارډ ډورن او ډارمستتر دپښتنو داریاییت ملاتړي شول
خوځینو نورو بیا پښتانه برهمنیان ، راجپوتیان ،جټان ،یونانیان، هفتالیان ، ساکان ، مغلان ، ترکان ،ارمنیان ، عربان څه اوڅه ګڼلي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

B- وروستنی نظریې :

هسې خو انسانان ټول د يو آدم اولاد ګڼل کيږي او په حقوقي ډول دوی ټول يو برابر دي – ولې د جوړښت ، يعني د ونې ، رنګ او جولې په لحاظ يو انسان د بل انسان يا د انسانانو يوه ټولنه د بلې ټولنې سره يو څه توپير او بيلتون لري ؟ يو ډول صفات لکه ونه او رنګ لرونکې ټولنه په عمومي ډول يو نسل بلل کيږي .

د انساني تاريخ پوهانو او عالمانو ددې په بشپړه ډول بيلتون او درجه بندي کړې ده – په نړۍ کې سپين پوستي ، تور پوستي ، زيړ پوستي او دغه ډول نور ډير نسلونه وجود لري . د پښتنو شمير په سپين پوسته نسلونو کې راځي ، بشري عالمانو سپين پوستي په آريايي او سامي دوه نسلي څانګو کې ويشلي دي .

پښتانه د افغانستان د نوي تاريخ مرکزی برخه ده چې ددې هېواد په جوړولو کې يې اړين رول لوبولی دی

پښتانه په پښتو ژبه خبرې کوي، پښتو ژبه د هندواروپايي ژبو د کورنۍ څخه يوه ژبه ده او په هندواروپايي کورنۍ کې د هندوايراني ژبو د ډلې څخه شمېرل کيږي

پوهانو او د نظر خاوندانو د نړۍ وګړي په دری عمده او لويو نژادونو ويشلي دي

الف –آريايي يا ققفازي نژاد .

ب – مغولي نژاد.

ج –سامي نژاد ٠

آريايان ترخپريدلو ډير دمخه په يوه ځاي کې اوسيدل چې دو ي آريانا ويجو [دآريانا ځکه] يا د اصيلانو او پاکانو هيواد باله .

وايي چې ددوي دهيواد هوا خورا ښه وه ځکې يې اباتي وي چې دا آريانا ويجه دعلماوو د نظر په اختلاف سره دتورسمندرګي غاړي وي او ځيني يي لا د جيهون سيند سرچېنې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوستا څخه په نقل قول دغه مځکه یو په یوه سره یا په بل نظر د ورشوګانودلغړیدو او دتاتاري قبایلو دحملو په وجه دقفقازاوبیا زاړه بلخ ته رامهاجر شول چې 5000 ق م یي تخمین دي ،دوي زموږ د هیواد شمالي خوا راغلل تر آمو راواوښتل او په باختر کې یي یوښکلی مدنیت جوړکې چې دلته نو ددغو آریایانو لیږد په درې [باختري ،ایراني اوهندي] برخو ویشلای شو .

اریایی پخووانی مرکزونه

۱ – مرکزي [باختري] اریایان :

دلرغونپوهانو په عقیده، لومړني اریایان داریاناویجو(ه) یعني دامو د سیند په غاړو میشت وو چه د دوي د تمدن لومړنۍ ځاي دې د اباسین تر څنډو پوري خپاره شول. کله چه ددوي شمیر زیاتیده دغذا او د ژوند د نورو وسایلو د پیداکولو په هیله نورو سیمو لکه فارس، هند او نورو اروپایي هیوادو نو ته خپاره شول.

د اریایانو د ژبو تاریخ ۲۵۰۰ ق م څخه بیا تر ۳۰۰۰ ق م پوري رسیږي. ویدا د اریایانو لمړنې دیني کتاب دي چه په اریایي ژبه لیکل شویدي. په ۱۴۰۰ ق م اریایي ژبي پخپلو کي سره وویشل شوي، کوم اریایان چې پارس یا د اوسني ایران خواته کډوال شول د هغوي ژبه فرس یا اوسنې پاړسی شوه، او هغه اریایان چې په بخدي یا بخد کي پاتي شول یا اوسیدل دهغوي ژبه پښتو شوه

هیري دوت په ۵۲۰ ق م کي هم د پکهت او پاکتویس د کتابونو نومونه پخپل تاریخ کي یاد کړي دي. نو په ترتیب ویلاي شو او دا نتیجه ګیري کولاي شو چه پښتانه لومړني اریایان دي چه په بخد یا بخدي کي اوسیدل .

دوي د هندوکش د دواړو خواونه داستوګني ورسته زموږ د هیواد په دښتو اوغرونو کې سره خپاره شول چې ددوی هیواد د آمو نه نیولي بیا تراباسین اوخراسان پوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مهمي برخي يې بلخ ، تخارستان ، هرات ، اراكوزيا ، كابل ، ګندهارا، سيستان ،خراسان چې د عرب تر سمندرګي پوري غځيدلي وې.

۲- لويديز آريايان :

دا ډله آريايان له بلخه جنوب لوديز خوا ته د هريوا (هرات) پر خواله خراسانه تير او دپارس خواوي يي و نيولې او اوسنى ايران يي جوړ كړ چې دا مهاجرت د ۱۴۰۰ق م نه پيل او تر ۸۰۰ق م يي دوام درلود چې لومړنى دولت يي ((ماد يا ميدي ۷ق م)) په نامه وو.

ددوي پيغمبر زردشت دپوروشاسپه زوى ؤ، دده كتاب[اوستا] نوميده او د(مقدوني سكندر ۳۲۷ق م مړينه) لخوا دده دكتاب چې د ۱۲۰۰غوايانوپر پوستكو ليكل شوي ؤ ډيره برخه وسوځول شول او هغه دريمه پاته برخه (۸۳۰۰۰كلمات) يي [ګاتها] نوميږي (ارباب الانواع يي اصلي موضوع ده چې ورسته يي په پرښتو بدله كړله) پاته ده .

ددي كتاب ژبه اوستايي او لور يې زړه پاړسي او دداريوش ډبر ليكونه دي چې دزړي پاړسي لور بيا پهلوي نوميده .

۳- دريمه ډله يادختيځ آريايان :

چې دباختر او هندوكش له شاوخوا څخه دكابل ،خيبر او او نورو لارو په [سپتا سندو] ((داوودريابونو مځكه)) يا[بهاراته ورشه ،بهاراته ورته]اوسني هندكې سره خپاره شول ، دوي تر اباسين تير او دا باسين او ګنګاپه منځ كې يي يو ځلاند مدنيت جوړكړ او دهند په ځګلونو او بڼو كې ودان شول دا ليږديدنه د ۱۴ق م نه پيل شوه ددوي ژبه سنسكرټ شوه چې دويدا كتاب هم په همدي ژبه دى .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کې شک نشته چې بخدي آريايان ۱۴۰۰ ق م مانا هغه وخت چې دهندي آريايانو ديني کتاب ويدا ليکل کېده د پکهت په نامه مشهور وه او پخپله په ريګودا کې هم ددوي نوم ذکردي او دغه ملت په خپل عضمت موجود ؤ .

دا چې آريايانوپه (بالهيکا بخدي ، بلخ) کې ښکلي مدنيت درلودلی او خپل هيوادېې [اريانا ورشه] ((داصيلانو اوښاغلو هيواد)) باله چې ددي لوي مدنيت مرکزبه د روڼ، روښانه ،ښکلي په صفاتوستايل کېده لکه بلخ بامي چې دا نوم د ((منوسمهيتا)) په کتاب [۲فصله او ۲۲شعره] دی راغلی چې مانويا منو دارياپانو پلار ګنل شوی او اريايان منوزي هم بولي او د[منوليار]په نامه قوانين هم لري .

له دغو تاريخي ملاحظاتو څخه موږ دي نتيجي ته رسيږو چې پښتانه آريايان لومړي په بخدي کې اوسيدل له هغه لومړني ټاټوبي څخه دوي دهغه ځاي په نامه [پخت، پکهت]د خپلي زړې ژبي سره د ۱۴۰۰تر ۱۰۰۰ ق م پوري داباسين غاړو او دهيواد شرقي غروته ولاړل اوپه همدغه نامه او ژبه مشهور دي.

هيرودوتس(دتاريخ پلار425) پر دي ټينګار کړي دي چې دداريوش دلښکرو څخه دهغه څلويښتمه فرقه پښتانه وه نومونړي پښتانه په زړه ورتيا ستايلي دي او دوي يي ددري صفاتو خوندان بللي دي :

۱ : پښتانه عموماً پوستينچې اغوندي .

۲ : دا خلګ ږيري په نګريزو رنګوي .

۳ : دوي په غشو ويشتلو کې سخت مهارت لري، ماته او شکست ددوي په آئين کې نشته .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر صورت پښتانه د تاريخ په اوږدو کې په زړه ورتيا ، پاکې ، صداقت، ميلمه پالني ،ننبه ويشتلو ، خپلواکې غوښتلي ، پر خبره ولاړ، دښو او ټينګو قوانينو درلودونکو ، په صفاتو ستايل شوي د ي .

. بلاخره غربي مؤلف برنارډ ډورن دپښتنو په اړه دلومړي ځل لپاره پراخ ،دقيقه او اصولي څيړنه وکړه ،نوموړي په منطقي دلايلو دا ثابته کړه چې پښتانه نه يهود ، نه بني اسرايل ،نه ارمنيان او نه ګرجيان دی ۰

پښتانه د هندواروپائي ولسونو دستري کورنۍ غړي بولي خو په عين وخت کې پښتانه ځان يو لرغونی اولس ګڼي .نوموړی وايي چې افغانان د هغي ستري کورنۍ غړي دي چې جرمنيان ،هنديان سلوانيان او يونانيان ورپوري اړوند دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په آریایي ژبو کې د پښتو ژبې موقیعت

اریک ژبه، چې کله کله د آري او آریایي په نوم هم یادېږي، د اندو اروپایي ژبو د کورنۍ مهمه ختیځه څانګه ده. د هغه قومونو په خلکو کې رواج وه، چې ډېر پخوا د ق م درېیمې زریزې ترمنځ هغه مهال، چې د دوی قبیلې یو له بله سره نه وې جلا شوې، د مرکزي اسیا په دښتو کې سره خپاره شوي وو. دې قبایلو کوچیانی ژوند درلوده او په کېږدیو کې اوسېدل، خو دوی د واحد حکومت درلودونکي وو، هم یې د قبایلو مشر او هم یې مذهبي پېشوا درلوده. دې اقوامو د یوې ژبې دوه لهجې درلودې، د لهجو اختلاف، د مهاجرت او لېږد وروسته زیات شو، خو بېلتون او جلاوالی پکې رانغی.
دواړو یوځای مېشت قومونو، چې خپلو ځانونو ته یې آري یا آریایي او خپلې ژبې ته یې آریک یا آري ویله، داسې ښکاري چې د ق م د درېمې زریزې په نیمایي کې د همږبۍ او آریایي اتحاد سره سره دغه دواړه لهجې، چې وروسته یې په اندو آریایي او اریاني تحول وکړ، په هماغه اریایي مېشته سیمه کې غوړېدلي دي.
د اریایانو د لېږد او مهاجرت وروسته د اندو اریایي ویونکي د)ویدا (قبیله وه، چې په پای کې د هند د قارې په شمال کې مېشت شوه او اریایي څانګه لومړی د آرال بحیرې جنوب ته او له هغه ځایه د سر دریا او امو سیند سیمو ته راغله .ښایي د آمو دواړو خواوو ته به یې هم هجرت کړی وي او هلته به اوسېدلي وي. په دغه سیمه یې آریاناویجه Airyana Vaejah نوم کېښود، چې د اریایانو د ټاټوبي او استوګنځي مانا یې درلوده. بیا یې جنوب لور ته مخه کړه او باختر ته له تېرېدو وروسته په ټول نني افغانستان او د هغې دباندې خپاره شول.
اریاني څانګې د منځنۍ اسیا ځایي اوسېدونکي کرار کرار په خپل ځان کې راجذب او خپله ټولنه یې لا ګڼه کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه سیمه، چې دوی پکې خپاره شوي وو، د منځنۍ اسیا لویدیځې برخې او ننني افغانستان و، چې د اریایانو د هېواد Aryanam dahyu او آریایي ټاټوبي په نوم یې ونوموله.

د اریک د ژبې هېڅ لیکلی سند په لاس کې نه شته، د هغې د پېژندلو لپاره د اسمي او فعلي ریښې او مهمو کلماتو د بیارغونې Reconstruction پرته بله لار نه شته، چې د ژبپوهنې، مانا پوهنې او غږ پوهنې د قواعدو له مخې لرغونې ژبې له هغې څخه راوتلي او لیکل شوي دي او لږ تر لږه یوه نښه یې راپاتې ده. د ژبپوهانو د څېړنو له مخې د اندو اروپایي(Indo_European) غږونه په اریک ژبه کې د آندو آریایي، آریاني او نورستاني ژبو د غږو پر بنسټ په لاندې توګه تثبیت کېدای شي:

د آریایانو او د هندو آریایانو له جلا والي څخه څو پېړۍ وروسته دوی له ځانه مهم اسناد لکه ګاتا (Gata)او ریګویدا (Regveda)یادګار پرېښي دي، چې د آریک د ژبې له اصلي هستې څخه یې تکامل او تحول کړی دی: داروپا او آسیا اکثر ژبي ذاتي خپلوي او اړیکې لري چې ددغو خپلویو او اړیکو شواهد دژبو په ټولو اړخونو کې لیدل کېداي شي چې تر ټولو څرګند یې دویونو [کلمو] ترمنځ ورته والی دي په تیره بیا په هغه کلمو کې لکه لومړني عداد [۴،۳،۲،۱،ترلسو] ، کورنیو اړیکو [مور ،پلار ، خور ، ورور...] ، په کور ني حیواناتو کې [آس،غوا، پسه...] او ځیني نورو عمومي شیانو کې لیدل کېږي .

بل ورته والي ددغوژبوپه ګرامر کې معلومیږي او داړوندو ژبو اړیکې ښه څرګندوي ،دساري په توګه په فونولوژیکې سیستم کې دکلیمې دسر [دال d]کې د لاتیني ، یوناني ، سلاوي ،او سانسګرت ژبو په هم مانا کلمو کې ګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مانا	سانسکرټ	سلاوي	يوناني	لاتيني
دوه	dv$a$	duv$a$	duo	duo
لس	dasa	deseti	deke	decem

يوه نيمه پيړۍ دمخه دغه ډول شواهد دژبپوهانو لاس ته ورغلل او دهغو په رڼا کې يي دنړۍ دژبو يوه لويه کورنۍ کشف کړه او دلومړ ی ځل لپاره په 1783ميلادي کال کې سرويلم جونز د لاتيني يوناني او سانسکرټ ګډه منشه اعلان کړه چې نن د [هندو اړپايي ژبوکورنۍ بلل کيږي ، دغه کورنۍ لس مهمي څانګي لري چې دهغو[هندو اړپايي]څخه يوه ډيره مشهوره ژبه يې زموږ ژبه پښتو ده.

دادي ددغي څانګي نور غړي د پښتوسره يو ځاي درپيژنو، په دي څانګه کې هغه يو شميريو له بل سره خپلوانې اوخپلواکې ژبي شاملي دي چې دبنګال څخه بيا ترفارس خليجه او دهند سمندرڅخه بيا تر منځني اشيا تر پلنو دښتو پوري ويل کيږي .

هندو اروپايي ژبي پر دوو ډلو ويشل کيږي .

1= هندي ژبې.

2=آرياني ژبې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آريايي ختيزې ژبې

1 - هندي ډله (آريايي ژبې)

الف – پخوانۍ دوره :

ددي ډلي په لرغوني دوره کې يوه ډيره مشهوره ، پراخه او مهمه ژبه دسانسکرټ په نامه يادیده چې ډير لرغوني مذهبي متون دي او د (م ز) تر لسمي پیړۍ دمخه ويل شوي دي ځني نور کتابونه لکه (مهابهارت) او (رامایین) ورسته ليکل شوي دي چې د کلاسيک سانسکرټ په نامه ياديږي .
او ویدی سانیگرټ هم کله چې د اټک سیند د غاړي اوسیدونکې او ستر عالم (پاڼيني) م ز څلورمه پیړۍ کې دسانسکرټ ګرامر وليکه تر هغه ورسته سر بیره پر مذهب پر نورو خواوو کې هم کتابونه وليکل شول

ب – منځنۍ دوره :

دخلکو تلفظ ورو ورو له کلاسيک سانسگرت څخه تغير وموند حتي په دريمه م ز پیړۍ کې د آشوکا په ډبر ليکنو کې چې په هند او هم افغانستان کې پيدا شوي دي دبيلو بيلو ګړدودنو پرمختګ څرګند ونه کوي چې بيا دغو لهجو کرار کرار د ځانګړو ژبو بڼه غوره کړه چې د(پراګريتونو) په نامه بلل شوي دي .
پراګريتونه او پالي ژبه د هندي ژبو منځنۍ دوره جوړوي ،پالي ژبه دم ز لومړي پیړي دمخه په سريلانکا کې د بودائي دين د متنونو ژبه وه .

ج –اوسنۍ دوره :

په اوسنۍ دوره کې تقريبا ۞ سل لوي او وړي ژبي شته چې د فونولوژيکې او مورفولوژيکې مشخصاتو له مخي داسي ډلبندي شوي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

1= شمال لویدیزه ډلګۍ:

ددغي ډلګۍ چې ډیري لرغوني نښې یې ساتلي دي (دسانسګرټ څخه دمخه دآریایي څخه جلاشوي دي) .
اکثره یې د هند د نیمي وچې د باندي ویل کېږي او په څو برخو ویشل کېږي .
A – دنورستان دژبو څانګه لکه : ویکني او کېتي ۰۰۰
B – دنورستان دشاوخواژبو څانګي لکه : پشه یي ، تیراهي، داملي ، کلشه یي،ګوارپتي ، کهوړو(چترایي)
C – په داردي ګروپ کې کشمیري ، کوهستاني ، څګاني (دجتانو ژبه چې په انګلسي یې جشپي بولي او په روسي او آلماني کې یې څګان او شکان لیکې)۰۰۰

2= لودیزه ډلګۍ:

ددي ډلګلي یومهم غړي (لهندا) دی ،د لهندا یوه مشهوره لهجه د هندکو له پښتو سره ګاونډۍ ده او په افغانستان کې هم ویل کېږي ددي ډلګي نور غړي لکه: سندهي ، ملتاني ، ګجراتي ، راجستاني او مرهټي دي ۰

3– مرکزي ډلګۍ

پنجابي، پهاړي ،لویدیزه هندي، ختیځه هندي ،اواوردو ددي ډلګي غړي دي .

4– ختیځه ډلګۍ :

په دي ډلګۍ کې بنګالي،اسامي، بیهاري ،اوړیااوسینګالي،سینهایي (دسیلون ژبه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

[[دژبو دکورنیو اوڅانګو نومونه زیاتره دجغرافیایي سیمې له مخي ایښودل کیږي .]]

دهندي ډلې دخط ډولونه:

هندي ژبي په دوه ډوله خط لیکل شوي دي .

I –(برهمني لیک)– چې له کیڼې نه ښي ته لیکل کیږي او د هند په هره سیمه کې جلاجلا طرز لري . دیوانا ګري یومشهور مروج لیک دي چې اوسنۍ هندي ژبه پري لیکل شوي ده

II –(خروشتي)–داهندوستان په شمال او اوفغانستان کې استعمالیده ،اساس یي له آرامي لیک څخه دي او له ښي نه کیڼ ته لیکل کیږي او د برهمني تاثیر پکې څرګنددي او اوس نه استعمالیږي خو په لرغونو آثارو کې موجود دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

2-آریانی ډله (آریایی ژبې)

الف :لرغونې دوره

ددغې ډلې لرغوني دوره کې دوې مشهورې ژبې پیژنو اوستا او زړه پاړسي ۰

اوستا = دزردشتي دین دمذهبي متونو ژبه ده چې ډیر پخواني دي خو هغه وخت لیکل شوي دي چې دساما نیانو په زمانه کې دردشتي دین رسمي او دولتي حیثیت پیداکړ. ددغومتونو دوې برخې له منځه تللې یوازې یوه دریمه برخه یې لاس ته راغلې،د اوستاډیره زړه برخه [ګاتها] ده .

زړه پاړسي دهغولیکنو ژبه ده چې د هخامنشي پاچاهانو په تیره بیادداریوش یادابښتونه دي او په میخي خط لیکل شوي دي.

ب : منځنۍ دوره

د آریاي ژبو منځنۍ دوره له لومړۍ میلادي پیړیۍ څخه پیلیږي .

ددغې دورې ژبې په دووډلګیو ویشل کیږي : [لویدیځه ډلګې او ختیزه ډلګې]

28- لویدیځې ډلګې :

A- **پهلوي** : د ساساني امپراتورۍ (۶۵۲-۲۲۶ م) رسمي او دیني ژبه وه چې یو شمیر دیني او غیر دیني متنونه یې په لاس راغلي دي .

B-**منځنۍ پاړسي** : داژبه له زړې پاړسي څخه راوتلې ده په ساساني دوره کې ځیني ډبرلیکونه او هم د زردشتي دین ځیني متنونه په دې ژبه لیکل شوي او پیداشوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

29- ختیځه ډلګۍ

A – **سغدي :** لرغوني سغد د سمر قند او بخارا ژبه وه او یولړ متنونه یي چې له ځلور نه تر اتمي میلادي پیړي پوري لیکل شوي لاس ته راغلي دي .

B– **ختني (ساکې):** دا دهغو منتونو ژبه ده چې له اتمي نه بیا تر لسمي میلادي پیړي پوري لیکل شوي دي او د چېن په ختن کې پیراشوي دي دامتنونه په براهمني لیک کښل شوي دي ، پر ژبه باندي یي د پراکریتونو تاءثیر ځرګند بریښي .

C– **باختري :** دا دهغولیکنو ژبه ده چې د بغلان د ولایت په سره کوتل د کنشکا په معبدکې پیدا شوي دي،ددغه خط یو لوي ډبر لیک په یوناني رسم الخط دي اودکابل په موزیم کې ساتل شوي و ،ډبر لیک ژبي له لوستلونه ورسته پوهانو باختري ژبه بللي ده چې دیوي ختیځې آریاني ژبي ځانګیړ ني پکې ځرګندي دي او پښتو ته ډیره نژدي ده.

D– **خوارزمي :** ددي ژبي نوم په تاریخ کې راغلي دي خو له متنونو څخه یي یوازي یو څو جملي او کلیمي په عربي لیکدود او اسلامي فقي په کتابونو کې پیداشوي دي او دا ژبه سغدي ته ډیره نژدي ده.

ج :اوسنۍ دوره

29– جنوب لودیځه ډلګۍ :

ددغي ډلګي تر ټولو لویه اومهمه ژبه پاړسي ده چې دري لوي لهجي لري لکه : دري (افغانستان) ، فارسي (ایران) ،تاجکې (تاجکستان) اویوه لهجه بله ده چې په آزر بایجان کې ویل کیږي په نامه د (تاتي) .

29 –شمال لویدیځه ډلګۍ :

(c) ketabton.com: The Digital Library

A **–*بلوڅي*** : داژبه که څه هم په هغوشیموکې ویل کیږي چې د لرغوني اریانا جنوبي شیمه بلل کیږي خو د ژبنیو مشخصاتو لمخې په شمال لویدیځې ډلګي کې ګڼل کیږي ، تاریخي شواهد هم دا څدګندوي چې بلوڅان د خپل اصلي ټاټوبي شمال لویدیځ څخه خپل اوسني ټاټوبي جنوب لویدیځ ته کوچیدلي دي .

B–کردي : ددې ژبې ویونکې د ترکیې ، عراق ، ایران او سوریې ،په ځیرمه سرحدي شیمو کې میشته دي ۰

ددغې ډلګي نوري ژبې لکه سمنايي،سوندي، خوري، زازا او ګوراني دي.

30 – شمال ختیځه ډلګۍ :

A– **پښتو :** ددې ډلګي تر ټولو لویه او مهمه ژبه پښتو ده .

B– **پامیري :** د آریاني ژبو دشمال ختیځې ډلګۍ بله څانګه د پامیري ژبو په نامه یادیږي چې دا هغه یوشمیر وړې ژبې دي چې د بدخشان په دروکې پولې په دواړو خواوو کې ویل کیږي لکه : شغني ، اشکاشمي ، واخي، یزغلامي او منجي ، ***اسي یا اویستي.***

30 – جنوب ختیځه ډلګۍ :

(جنوب خترزه ډلګۍ : دوې مهمې ژبې لري) :

A- ***اورمړي :*** دوزیرستان په کاڼي ګروم او د لوګر په ځینو کلو کې ویل کیږي

B- ***پراچې :*** دکاپیساولایت د پچغان او عچلان په درو او دپروان په شتل کې ویل کیږي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library